

Imer Traja Brizani

Romska poezija iz bogate zakladnice Romov

in

skupine Amala
skladatelja
Imer Traje Brizanija

*R.D.Amala
Brizani & Sons Production*

Ljubljana
2022

Romska poezija iz bogate zakladnice Romov in skupine Amala skladatelja Imera Traje Brizanija

2022 Ljubljana

Založnik in produkcija: Romsko Društvo Amala

Tisk – Print: Partner Graf

Likovno in grafično uredil :Ivan Kmoh - Piktorkane riga : Ivan Kmoh

Lektor za romski jezik-Lektura thaj korektura ki romani chib:

Ljatif Mefaileskoro Demir, dr.sc.prof.romskega jezika in književnosti

Slovenski prevod- Slovenski chib:Tone Pavček, Miha Vanič, Marija

Brizani, Sandi Zrimšek, Vinko Ošlak.

Uredil: Imer Traja Brizani, Vinko Ošlak

R.D.Amala

Brizani & Sons Production

© *I.Traja Brizani*
Printed in Slovenia

ROMSKA POEZIJA – POEZIJA KI IZVIRA IZ DUŠE

"Beseda Rom je v staroindijskem jeziku pomenila: »umetnik«, pojasnjuje dr Kurtijade. "Indija je pradomovina nas Romov. Šturi, pisani spomeniki, nedvomno govorijo, da so Romi v XI stoletju zapustili svojo domovino Indijo in se napotili proti zahodu."

Nekoč davno, v daljni deželi Ind, se je mladi carjevič Čen oženil s carično Gan. Ta svatba je razdelila romske podanike. Nekateri so vedeli, da Čen in Gan nista brat in sestra, ampak da je po smrti caričinega očeta Gan odgojil Čenov oče. Spor je bil razrešen tako, da sta bila carjevič in carična s pristaši pregnana s prekletstvom, da sta begala tisoč let dolgo in nikoli nista dvakrat prespala na istem kraju, prav tako nista dvakrat pila iz istega izvira... Ta legenda je prilika za razumevanje težke usode Romov. Vzrok njihove selitve je velika skrivnost, romska zgodovina pa nenapisana zgodovina, ki obstaja le v zavesti pripadnikov tega naroda.

Sporočilo, s katerim Imer Traja Brizani opogumlja mlade Rome, ki si prizadevajo, da bi uresničili svojo pravico do izobrazbe, je ta, naj bodo vztrajni v tem, kar si žele. Vsaka ovira, na katero naletite v času šolanja, je tu verjetno zato, da bi vas okrepila. Sami prevzemite odgovornost zase in svojo prihodnost, in ne prepuščajte je drugim.

Uvod

Etnična zgodovina Romov je zelo zanimiva, saj kaže na etnično prihodnost velikega števila skupin, včasih različnih, včasih pa istorodnih demografskih celot in karakteristik, ki vse sestavljajo romsko etnijo.

Vsi izvirni podatki temeljijo na jezikovnih in arhivsko podanih informacijah številnih drugih narodov Azije in Evrope, ki so jih beležili. V teh arhivih in izročilih se govori o romskem narodu, njegovih hordah in skupinah, o njegovem življenju in delu, ali o nenavadnem obnašanju v družabnih krogih, na robu in zunaj družbenega okolja, kot o ne že povsod enakopravni etniji.

Glede na zapiske zgodovinarjev sta geografski prostor in prostor zgodovine deljena. Etnologi, antropologi različnih teoretičnih orientacij so pogosto proučevali narode, kakor so to tudi Romi.

V osnovi so danes Romi ena najstareših in najbolj patriarhalnih etnij v evropskih državah, njihova etnična zgodovina pa je dragocen delček za etnologijo na splošno, še posebej za slovenski pogled na druge narode in etnije.

Namen te knjige je predstaviti predvsem pozitivne plati Romov, jih prikazati v drugi luči, kakor jih glede na številne stereotipe in predsodke poznajo evropski narodi, in predstaviti nekaj pomembnih Romov in njihovih dosežkov, predvsem v umetnosti. Zgodovina Romov, njihovo preseljevanje in današnje razmere, v katerih živijo, bo predstavljeno na kratko in ne preveč poglobljeno, le toliko, da bralec dobi nekak splošni vpogled v dogajanje. Celotne družbeno-politične problematike ne bom skušal niti zajeti niti ponujati nasvetov za njihovo reševanje.

Romski jezik

V smislu evropskega kulturnega izročila je pismenost temelj vsake kulture, ali kot pravi Robert Eskarpi: pisanje je omogočilo besedi premagati čas. Čeprav je za romsko kulturo značilno, da se prenaša po ustnih izročilih in da ni ohranjenih pisnih spomenikov, nekateri temu nasprotujejo. A. š. Dekurdemanš trdi, da so Romi imeli svojo abecedo, sestavljeno iz 23 črk, hieroglifov. Mnogi drugi raziskovalci pa njegov vidik odločno zavračajo in trdijo, da so Romi uporabljali konvencionalne znake, ki so omogočali vizualno sporazumevanje. Ta tajna koda sporazumevanja se imenuje *šikajmako* ali *patrina*, kar pomeni list z drevesa, saj so za sporazumevanje uporabljali listje, perje, kovinske in steklene predmete, ali pa so na točno določenih mestih izpisovali znake. Vsako pleme naj bi imelo svoj znakovni sistem. Tudi danes ima romski jezik izredno veliko dialektov, ki so posledica razseljenosti Romov po svetu. Kakor je bilo že omenjeno, Romi vedno prevzemajo posamezne elemente družbe, v kateri živijo in tako prevzemajo tudi besede iz drugih jezikov. Ne glede na to se Romi medsebojno lahko sporazumevajo, izjema so le španski Romi, ki so skoraj povsem izgubili svoj izvirni materni jezik *romanes*.

V romskem jeziku je veliko besed, ki izvirajo iz raznih držav in dežel, kar je posledica stalnih selitev Romov. Zanimivo pa je, da so slovnične oblike in besednjak, kljub nekaterim spremembam, podobne tistim v indoevropskih jezikih, ki jih v Indiji govorijo še danes. Zlasti mnogo besed izvira iz jezikov hindi, punjabi in dardic. Tako v romščini najdemo besede iranskega izvora, npr.: *baxt* (sreča), *khangeri* (cerkev), *angustri* (prstan), *ruv* (volk); armenskega izvora, npr. *grast* (konj); grškega izvora, npr.: *drom* (pot), *karfin* (žebelj), *kokalo* (kost), *papin* (goska), *isviri* (kladivo) itd. Romski jezik so bogatili tudi madžarski, italijanski, španski, slovanski in drugi evropski jeziki.

Primer, kako sta indijski in nemški jezik vplivala na romski jezik: *svigardaj*. Beseda *daj* pomeni mater in je indijskega izvora; dodana

nemška beseda *-schwieger* (v nemščini *Schwiegermutter*, ki pomeni taščo) pa pomeni taščo tudi v romščini. Romi na Balkanu so prevzemali tudi iz južnoslovanskega besednjaka. Besede so prevzemali v skladu s svojimi potrebami, spremembo življenjskih okoliščin, prostora, časa itd. Posledica tega so vse večje težave pri sporazumevanju Romov iz različnih skupin, ker se razlike med dialekti poglabljajo.

Abeceda

A, B, C, Č, Čh, D, E, F, G, H, X, I, J, K, Kh, L, M, N, O, P, R, Rr, S, T, Th, U, V, Z, Ž, Đ

V balkanskih dialektih ima romski jezik moški in ženski spol, ednino in množino, in zaradi ohranitve deklinacij tudi osem sklonov. Oglejmo si množinsko sklanjanje besede bratje:

nominativ:	phrala-		bratje
genitiv:	phralengo-		bratov
dativ:	phralenge-		bratom
akuzativ:	phralem-		brate
vokativ:	phralale-		bratje!
ablativ:	phralendar-	od	bratov
lokativ:	phraleste-	pri	bratih
instrumental:	phralentsa-	z	brati

Glagoli imajo štiri čase: sedanjik (kerav - delam), imperfekt, perfekt, futur.

Nekaj iz romskega besedišča:

A

ana - prinesti

ava - priti

abiav- tudi abijav, bijav, amnjav, ebav - poroka, ženitev, tudi festival ali zabava;

aresajpe - prvi prihod Romov v Evropo v 14. stol.

alavaja - tudi havaja, nebo,

B

but - mnogo

baro - veliko

beng - vrag, hudič

baxt - sreča

balval-veter

C

cide - potegniti

cikno - majhno

Ć

čerđa - narediti, ustvariti

ćar-ja - trava, travnik

ćhaj - punca, dekle

ćhavo - otrok

ćhedela - nabirati

D

dinđa - dati

dural - od daleč

dad - oče

del- tudi devel, - bog, božanstvo

E

efta - sedem

erati - včeraj

F

frdindŕum - vreči

fustani - halja

fisi- poreklo

G

grasta - konji

gav - vas, vasica

garavav – skrivati

H

her - osel

holanel - razjeziti se

X

xor - globoko

xomeli - kepa

I

isi - imeti

imri - stoletje

J

jag - ogenj

jaro - jajce

jek - ena

K

kađa - iti (vedno uporabljeno za prihodnost)

kaš . drevo

kašta - drevesa

kokalo - kost

kokala - kosti

kororo – slep

Kh

khuv - pojdi

kham – sonce

L

Le- tudi alje, ale, vzeti

lil - pismo, papir

lolo - rdeče

luludi - cvet

legar - odnesti

M

me - jaz

mangav - hočem

makhav - mazati

maro - kruh

mol - vino

morthi - koža

N

nisar - nikakor

naj - noht

nakh - nos

O

oj - ona

ofto- tudi, ohto - osem

P

pand - pet

paramisa - zgodbe, pravljice

pani - voda

papo - dedek

pinda - petdeset

R

Raacute - včeraj

ruv - volk

rodinde - iskati

Rr

rroj - žlica

rrodel - iskati

rom - človek

S

sivlare - šivati

suvja - igle

Š

šaha - zelje

šunđa - slišati

šov - šest

T

tato -**tudi**, tate - vroče

taćare- ogrevati

trin - tri

Th

thabilo - izgorel

thuv – dim

thar - prižgati

thavdindā - izteči

U

umlal - obvestiti

ušti - vstani

V

varo - moka

vazdel - dvigati

vasta - roke

Ž

žapka - žaba

Z

zori - težko,

zoralo - hraber-močan

Đ

đenava- tudi, genava - šteti

đanava- tudi, đanav - znati

đelem - hodil sem

Dnevi v tednu / E kurkesere dive

Luj - ponedeljek

Mardi - torek

Tetradi - sreda

Zoj - četrtek

Paraštuj - petek

Savato - sobota

Kurko – nedelja

Letni časi/ Beršerske vaktja

Tomna, tamna - jesen

Jevend, vijend, jivend, evind, vend - zima

Nilaj, milaj, linaj - poletje

Primvara – pomlad

Meseci v letu / Masekongore anava

Januar - januar

Februar - februar

Tritonaj – marec

Štaronaj - april

Maj - maj

Baredive - junij

Žulaji – julij

Avgusto - avgust

Septembro - september

Oktobro - oktober

Novembro - november

Desembro – December

Romi v literaturi

Romi v zgodovini do zadnjega časa za seboj niso puščali pisane literature, saj so bili pretežno nepismen narod. Bili pa so izvrstni pripovedovalci zgodb in legend ter pesmi, ki so jih praviloma zapisovali drugi.

V novejšem času je znanih kar nekaj romskih literarnih avtorjev. Zaradi neizdelanosti in še ne dovolj široke uveljavljenosti nastajajočega standardiziranega knjižnega romskega jezika ni zadosti pomembnih avtorjev.

Najpomembnejši so:

Novelist Mateo Maximoff, kalderaški Rom, ki piše v francoščini in čigar prevodi obstajajo tudi v angleščini in drugih jezikih.

Papusza, romska pesnica iz Poljske in so jo “ponovno odkrili” novi bralci;

Adam Tikno in Gina Ranjčić, ki sta pisala pesmi v romskem jeziku, Menyhert Lakatos, pisatelj iz Madžarske (Zadimljene podobe - slovenski prevod)

Aleksandar Germanov, Nina Aleksandrovna Dudarova, Mihail Bezlidski, Nikolaj Aleksandrovič Pankov, Nikolaj Satkevič, ki piše za “Teater Romen” v Moskvi, Branislav Vajs Papuše (Krvave suze), Katarina Tajkon, Andre Lolešti, Jožef Daroši Ćoli, Dezider Bangu.

V Jugoslaviji Kadrija Šainović, Dimiran Iljazović, Miroslav Mihailović, Ali Krasniči, Desanka Ristić, Rajko Đurić.

Danes deluje v Evropi vse več romskih avtorjev, ki pišejo v romščini. Do danes je bilo o Romih posnetih več ko 150 filmov.

Poznavanje romske umetnosti je novejšega datuma. Znane so sicer romske pesmi, glasba, igra, torej vse, kar je ta narod prinesel z izročili iz Indije in ohranil do danes. Vendar v tedanjih razmerah ni bilo mogoče narediti veliko novega. Stoletja zatirani in nezaželeni na svoji

dolgi poti, so Romi, narod brez doma ali groba, ponavljali svoje stalno vprašanje: kako obstati in preživeti. Vendar so obstali kljub mnogim preganjanjem in preživeli kljub koncentracijskim taboriščem. Ko so se ovedli, so začeli razmišljati o življenju v širši perspektivi, in ob takem razmišljanju so se začeli pojavljati prvi sodobni romski umetniki – pesniki, slikarji, grafiki, kiparji, gledališki režiserji in igralci. Vendar so bili, kakor ponavadi, pesniki najglasnejši.

Legende in bajke (Purane thaj paramiči)

Indija je dežela z izredno bogato književno zapuščino, od zapisanih mitov in legend, basni, epov, šaljivih zgodbic, do novel in celo romanov. Romi so iz teh krajev seveda prevzeli velik del te literarne zapuščine. Na svojih potovanjih skozi različne dežele so ob stiku z drugimi narodi prevzemali in izmenjavali tudi njihove kulturne zaklade.

François Cosin, avtor doktorskega dela o mitih in religioznih običajih Romov, meni, da miti opisujejo način njihovega življenja. Tudi Romi imajo svoje mite o nastanku sveta, človeka, duhov in demonov, rastlin in živali, pa tudi posameznih predmetov, kakor je na primer violina.

Legende in bajke (purane in parimiči) so raznovrstne, od fantastičnih mitoloških zgodbic o rastlinah in živalih, čudežih, do šaljivih pravljic. Pogosti so motivi boja zmaja in kače, osvajanja neveste, čarovnikov, nezveste sestre in podobno. Med legendami je najpopularnejša tista, ki govori o romskem cesarstvu. V posameznih legendah prihaja tudi do zgodovinske zavesti Romov.

Romi in glasba

Ne vemo natančno, kdaj in od kod so prišli Romi v Evropo, vemo pa, da so do neke mere vplivali na evropsko klasično glasbo. Nomadski Romi, ki naj bi prišli v Evropo iz severne Indije, okoli leta 420 po Kr., naj bi bili večinoma glasbeniki in plesalci. Potovali so s turško armado, jo zabavali, potem pa odšli naprej po Evropi in si služili kruh z zabavanjem ljudstva. Ob koncu 18. in v začetku 19. stoletja je ciganska tradicionalna glasba začela bolj in bolj zanimati tedanji srednji razred in še posebej aristokrate, ki so Rome vabili na svoje dvorce, saj so bili navdušeni nad njihovim načinom življenja in njihovo idealizirano "svobodo". Ker so na tovrstnih dvorcih delovali in ustvarjali tudi številni klasični glasbeniki, sta ciganska glasba in kultura posredno vplivali nanje in se kazali v njihovem delu. Esterhazijev dvor, na katerem je živel in ustvarjal veliki Joseph Haydn, je gostoval številne romske glasbene skupine, ki so od leta 1715 potovale po pokrajini od vasi do vasi in zabavale ljudstvo. Tovrstne skupine so vplivale na Haydna in druge klasične glasbenike, saj je glasba segala v srca tistih ljudi. Glasbeni stil je ostal popularen skozi celotno 19. stoletje in je vplival na Beethovna, Hummla, Schuberta, Brahmsa, von Webra, Dopplerja in še posebej Liszta, ki je pisal glasbo v t.i. "style Hongrois", ki je vseboval značilnosti glasbe potujočih romskih skupin. V letih stabilnosti in ustvarjalne svobode je Haydn pod vplivom izkušenj iz Esterhazijevega dvora v svoji glasbi eksperimentiral s številnimi kršitvami klasične tekstovne in glasbene oblike.

Med številnimi madžarskimi glasbeniki v tistem času je imel samo János Bihari (1764-1827), virtuozi glasbenik, ki je delal v nacionalni operi, romske korenine.

Romi so bili v vsaki deželi, kamor so potovali, znani kot zabavljivci. V vzhodni Evropi so jih poznali kot spretni akrobate, trenerje medvedov

in konj, glasbenike, plesalce in pevce. Imeli so lastne karnevale in cirkuse.

Na dvorcih so dobivali tudi nagrade za svoja mojstrska izvajanja različnih glasbenih slogov.

Romska glasba je po izvoru indijska, vendar se v njej prepletajo glasbene kulture mnogih dežel, skozi katere so potovali, zaradi česar ima posebno mesto v zgodovini glasbe. Glasba je sestavni del življenja in duha romskega naroda, njegov najlepši cvet in najbolj zrel plod. Romske pesmi so dialog z Bogom, z življenjem, usodo in s smrtjo. Ritem glasbe pa izraža ritem misli in dihanja, bitja srca, kar je tuje evropski glasbeni kulturi. Kot zanimivost naj navedem, da v romskem jeziku izraz glasba sploh ne obstaja, poznajo pa termin za igranje, *bašalipe*, medtem ko izraz *gilabipe* pomeni petje.

Muzikologi pravijo, da je njihova interpretacija sentimentalna in strastna, glasba predvsem vokalna in izraža usodo in življenjsko filozofijo romskega naroda. Romi pa pravijo: "Amare gila si dukhade!" (Naše pesmi so pesmi bolečine).

O romski glasbi se v zgodovini redko govori, podobno kakor tudi Rome same redko omenjajo v splošni zgodovini.

Romski enkratni glasbeni slog najdemo tudi v srednjeevropski in judovski glasbi, flamencu ter plesni in jazz glasbi, prav tako pa je romska glasba vplivala na skladatelje, kakor so: Liszt, Bizet, Brahms, Dvořak, Verdi, Rahmaninov, Bartok in mnogi drugi.

Veliko sodobnih umetnikov trdi, da so bili njihovi predniki romskega porekla, med njimi filmski igralci Yul Brynner, romski aktivist Charlie Chaplin, Rita Hayworth, Michael Caine, Bob Hoskins.

Romska poezija

“Sonce se rojeva, da obide oba svetova in od zgoraj gleda na človeka, je zaščitnik vsega, kar se premika in stoji, vidi pravico in krivico med ljudmi.” (Rigveda, VII, 60)

Tudi romska poezija je pritegnila pozornost mnogih raziskovalcev. Kakor pravijo kritiki in umetniki, je poezija tega naroda taka, kakršno je njegovo življenje in kakršen je njegov duh, se pravi: neposredna, začudena, naivna in iskrena, skratka globoka in resnična. Mnogi svetovni pesniki so navdušeno poslušali romsko poezijo, nekateri pa so v svojih delih celo uporabljali njene teme in motive.

*mo vilo sar ćavoro rovela
thaj asvencar o ljil anglo mande sapankerela
Mo vilo dukhala thaj vaćarela
Aće akaja e djilji me viletstar tumrenge dindi*

*srce moje kot otrok joče
s solzami list papirja namoči
srce moje boli in govori
pred vami ta pesem srca vam je dana*

Romska ljudska pesem

Suno

me jakha sapane
ki đama to anav pisinava
ani gilji rodava tut
vikinava tut, ava,...

ko drumja sovava
ko gava phirav
ani gilji rodava tut
vikinava tut, ava..

ana akija gilji samo tut mangava
suno nevo te anol o dive baro
sar i bavlal pudola irin mange o lačipe
vaker mange ano khan-kamam tut

Imer Traja Brizani

San

*oči so moje vlažne
po steklu ime ti pišem
v pesmi tolažbo iščem
kličem te, pridi*

*tavam po ulici pusti
v mislih vedno ti
v pesmi tolažbo iščem
kličem te, pridi*

*v tej pesmi samo tebe si želim
sanje nove naj prinese novi dan
kot veter blag mi vrni srečo vso
prišepni, da ostaneš moja za vedno*

Prevedla: Marijela Brizani

Obršim rovela

bavlal pudol, o bršim perola
o kamljipe amaro rovela
o kham gudlo ki daj đala
o bršim amen rovela

nađanav kaj sijan
kas kamol to vilo
mlo vilo rovel,.. vačerela
ava palje ko nilaj

geljan tu, gelo amaro laćipe
mlo vilo dukhavđan
amaro kamljipe, amaro sastipe
pelji amari baht, amari pakh

Imer Traja Brizani

Jesenja elegija

z vetrom in dežjem prišla je jesen
in čari ljubezni so oveneli
zašlo je sonce tebe več ni
in zdaj naju deževje jesensko deli

kje si, ne vem, koga zdaj ljubiš
zato joče moje srce
upam še zmeraj, da poletje spet bo
čeprav me samota vedno bolj boli

tiho in neslišno
odšla si ti
drugega želela si
zdaj iščeš poletje z njim

Prevedla: Marija Brizani

Čhajorije, šukarije

čhajorije, šukarije,
ma phir hurde, palje mande,
ma phir hurde, palje mande
čhaje, čhaje

haljan pekljan man
čhaje šukarije,
mo vogi ljiljan čhaje šukarije ,
irin dikman čhaje

telje dikhe, vogi tare,
pani ani, kaloriye,
ma phir hurde palje mande,
čhaje, čhaje.

Tradicionalna

Punčka zala

*oj, ti punčka, dekle zala,
ne pohajaj za menoj,
ne pohajaj za menoj,
ti punčka zala.*

*izjedla si me in izžgala,
punčka zala, dušo si mi vzela.
obrni se, poglej me v lice,
lepotica.*

*pogled poveša, dušo žge mi,
vode, temnolaska, mi prinesi
in za mano ne pohajaj,
punčka zala.*

Prevedel: Tone Pavček

Djelem, djelem

Ballad **Traditionnel**
And. **Arr. by Irajah Brown**

Chords: G-7, A-7, D7, G-7, D-7, D, G-7, A-7, D7, D-7/G, G-7, G-7, F#7, E-7, C-7, D-7, D7, C-7, B-7, A-7, D-7/A#, G-7, G-7, G-7, F#7, E-7, C-7, D-7, D7, C-7, B-7, A-7, D-7/A#, G-7, G-7, G-7, F#7, E-7, A-7, D-7/F#, A-7, G-7, D-7/F#, D-7/A#, G-7.

Arhiv R.D.AMALA Djelem, Djelem
 Brizani & Sons Production /1996

Delem, delem

delem, delem lungome dromeja,
mala dilem corore romesa,
delem, delem lungome dromeja,
mala dilem bahtale romesa.

A, romalen,
a, chavalen.

kindem lake lolo diklo tursko,
ni voliv ma acol latar pusto,
ala voliv lake kale jaka,
kaj si gudlje sar duj kalje drakha

aj, romalen,
aj, chavalen.

Tradicionalna

Hodil sem

*hodil sem, hodil na dolge poti
in srečeval ljudi siromake.
hodil sem, hodil na dolge poti
in srečeval ljudi bogataše.*

*aj ljudje dragi,
aj, otročaji.
uro turško, rdečkasto, zanjo sem kupil,
ki me ne mara. k vragu vse skupaj.
a jaz imam rad njene črne oči,
ah, kako so sladke, kakor dve grozdni jagodi.
aj, ljudje dragi, aj, otročaji.*

Prevedel: Tone Pavček

Oriental **Mji daj man mukhlja** **Music & Lyrics by Trapa I. Brizani**

$\text{♩} = 104$

A G- B $\flat$ A

A G- B $\flat$ A

G B $\flat$ A

G E $\flat$ B $\flat$ A

D- G- B $\flat$ A D- G- B $\flat$ A

D- G- B $\flat$ A G- E $\flat$ B $\flat$ A

[C] Middle - section

Arhiv R.D.AMALA Mi daj man mukhlja
Brizani & Sons Production /1996

Mi daj man mukhlja

geljan mandar tu,
na sovav me daj rodav
kamerav nasvalo me ačiljum
daje daje so tu man bijandān
devla devla ava dikman tu.

kamerav nasvalo me ačiljum
kamerav nasvalo me na dikhav
daje daje so tu man bijandān
devla devla mi daj man muklja.

na mangav na mangav namangav tu
na kamav na kamav na kamav tu
javereske tu geljan man mukljan man
na sovav dive rat me tut but mangav
na sovav dive rat me daj rodav

Imer Traja Brizani

Mati me je zapustila

šla si od mene stran.
ne spim. iščem svojo mamo.
umiram, bolan in sam.
mati, mati, ki si me rodila!
bog, o bog, pridi, bodi z menoj!
umiram, umiram, zona me stresa.
umiram, bolan, ne vidim ničesar.
mati, mati, ki si me rodila.
bog, o bog, mati me je zapustila.
ne maram, ne maram, ne maram te več .
ljubezen, ljubezen, ljubezen je preč.
šla si k drugemu, mene pustila.
ne spim. dan in noč si želim,
da bi se k meni privila.

Prevedel: Tone Pavček

Romano dive (erdelezi)

sa me amala,
oro khelena,
oro khelena,
dive kerena.

sa o roma babo,babo,
sa o roma o daje,
sa o roma babo ,babo
hej, erdelezi, erdelezi,

romano dive,
amaro dive

Tradicionalna

Romski dan (erdelezi)

*vsi moji prijatelji
kolo plešejo,
kolo plešejo
in si praznik lepšajo.
vsi romi,
oče, oče,*

*vsi romi,
mati, mati,
vsi romi
se radujejo,
ker praznujejo,*

*erdelezi,erdelezi
dan človeka - romski dan*

Prevedel: Tone Pavček

Ušti, ušti baba

o davuljja maren,
o, davuljja aven baba,
mlje phenja te mangel.

Mlje tikne phenjake,
e maj šužorake,
e maj šužorake, baba,
e, maj keljavnake.

Tradicionalna

Vstani, vstani, otec moj

*oj, vstani, vstani, otec moj,
bobni glasno bobnajo,
godci k nam prihajajo
snubit mojo sestrico.*

*Mojo malo sestrico, sestro lepotičico,
lepotičico, oj, otec moj, v plesu najbolj radostno.
bobni glasno bobnajo, godci k nam prihajajo.*

Prevedel: Tone Pavček

Kaperav, kauštav

kaperav, kauštav
arman me kadav,
baš e tute čhaje,
ka merav.

a bre čhaje arsije,
ternije šužije,
šun da čhaje arsije,
ternije šužije.
a bre babi so kerđan,
so kerđan,so kerđan,
a bre babi so kerđan,
man tikne bikinđan

Tradicionalna

Pada, se dviga

*pada, se dviga.
ječi in preklinja.
zaradi tebe, dekle,
jaz umrem.
ti deklica arsija,
zala in mlada,
poslušaj me, arsija,
zala in mlada.
kaj si mi oče, storil,
kaj si mi storil, s čim mi zavdal.
kaj si mi, oče storil,
mene si, mladca, prodal*

Prevedel: Tone Pavček

Parne javinja

dikhava jekh drom
kova an mlji jakh buhljola,
thaj šefkoni
talo pre mlje
ko parno avipe
kola tane odola jača korore
so na phravdjena kotar i mel,
kola tane odola manuša
so čhungarena pumaro baxtalipe.
buhlo horizonto
thaj lošame dive,
dikhava
an amaro dromipe
terne čiriklja
ujana sakova dive
An amaro than
tro javinja parne

Hilmi Jašari

Bela svetnica

*vidim pot,
ki se v mojem očesu širi
in sveti,
pod mojimi nogami,
v beli prihodnosti.
katere so te slepe oči,
ki se od umazanije ne odpirajo,
kdo so tisti ljudje,
ki pljuvajo v svojo srečo.
široka obzorja
in srečne dni
gledam
na naši poti.
mlade ptice
vsak dan letijo.
v naši deželi,
skozi bela srečanja.*

Prevedel: Sandi Zrimšek

Tu ...

Tu hinan čhon
An mlje vasta
An mlji jakh
An mlje vošta.

Tu hinan luludi
Jekhutni,
So barjola
An mlji avljin.
Tu hinan motojbe
An mlji godi,
An mlo vilo
Garavdi.

Mehmed Saćipi

Ti...

*ti si mesec
v mojih rokah,
v mojem očesu,
v mojih mislih.
ti si cvet,
edinstven,
ki raste na
mojem dvorišču.
ti si pravljica,
v mojih mislih,
v mojem srcu.
skrita.*

Prevedel: Sandi Zrimšek

I dar phagela i bar
sovela o čhavo ki čar
telo šerand parno bar
ano vilo bari dar
sose
sar
o sapa uzo leste
ov ko maškar
aha
aće i dar
đangavdilo
sig našla čhere
se i dar
i dar phagela i bar.

Mehmed Saćipi

Strah premaga kamen
spi otrok na travi
pod glavo ima beli kamen
a v srcu velik strah
zakaj
kako

kače so poleg njega
on je v sredini
kaj sedaj
glej strah
vstal je
hitro je pobegnil domov
ker strah
strah je premagal kamen

Prevedel: Miha Vanič

Prasta grasta

prasta prasta grasta
ava te uklavtu
sa hasandoj ava
ćar ka parvaravtu
prasta prasta grasta
ava te uklavtu
ani len ka mekhamen
me ka nandāravtu
prasta prasta grasta
te phira o gava
te ćhindilan grasta
me ka sovlaravtu
prasta prasta grasta
me ka nandāravtu
me ka sovlaravtu
a tu grasta prasta

Mehmed Saćipi

Dirjaj konj

*dirjaj, dirjaj konj
pridi, da te osedlam
pridi nasmejan
s travo te nahranim*

*dirjaj, dirjaj konj
pridi da te osedlam
k reki se spustiva
z vodo te okopam*

*dirjaj, dirjaj konj
po vaseh se sprehodiva,
ko boš utrujen,
v spanec te podam
s travo te nahranim,*

*z vodo te okopam,
v spanec te pospremim,
ti le dirjaj, dirjaj konj*

Prevedla: Marija Brizani

Romansa o Luni

*Luna je, obla poput nara
ušla u kovačnicu.
Dete je gleda, gleda..
Dete je neprestano gleda.
Luna u zraku ustreptalom
širi ruke,
otkrivajući rasmusna i čista
nedra od tvrdog lima.
“Beži, oh! luno, luno, luno!
Ako Cigani dođu,
napraviće od tvog srca
đerđane i prstenje belo!”
“Pusti me, dete, da zaigram!
Kad Cigani dođu, naći će te
na nakovnju, očiju zatvorenih!”
“Beži, oh, luno, luno, luno!
Već čujem bliski topot konja!”
“Pusti me, dete, i ne gazi
uštirkanu belinu moju!”
Sve bliže bubnja topot konja
po zategnutom dobošu ravnice.
U kovačnici ležalo je dete
na nakovnju, očiju zatvorenih.
Iz maslinjaka stigoše Cigani*

*noseći san i bronzu.
Visoko uzdignute glave
i očiju snom obrvanih.
Aj, kako žalobno uzdiše sova
na crnom stablu noći!
Nebom odlazi luna, luna
i dete odvodi za ruku.
U kovačnici leleču Cigani
i plaču gorko.
A nad njom lahor veo svija,
veo crnine lahor nad njom svija.*

Federico García Lorca

Romansa baš i luna, luna

I luna ki khuvavni
Ko smileskoro uravibe resli.
O čhavo la dikhela, dikhela,
Jakha ov na uljavela.
Ki hava drezome
Vastencar oj khelela
Thaj o brekha taro zoralo kalaji
Phravela len reran uži.
Naš, naš luno akana.
O Roma kana tut ka dikhen
Tle vilestar ka khuven
Merikle thaj angrustikore.
Čhaveja, much man te khelav.
Kana ola ka resen
o jakha upral o amuni
phanle tuke ka oven.

Naš, naš luno akana.
Akhe, o grasta tane paše.
O parnipa baro
Čhaveja, ma astar le.

Pačp davuli ki umal
Grasteja manuš ache resela.
O čhavo ki khuvavni
Phanle jakha le isi.

Prevedel: Latif Demir

Neverna žena

*Povedoh je do reke
misleći da devojka je,
ali udata ona beše.*

*Tu bi, u noći Svetog Jaga,
skoro po dogovoru
fenjeri gasili se,
svici počeli da svetle.*

*Iza zadnjih gradskih kuća
dotakoh joj grudi snene,
i one se rascvetaše
kao zumbul grane nežne.*

*Šuštanje sam slušao
uštirkane suknje njene,
kao kad komad svile
deset oštarih kama seče.*

*Krošnje drveća bez sjaja
postajale su sve veće.
Vidik pasa lajao je
u daljini iznad reke.*

*I prođosmo kraj kupina,
trnja i trske zelene.
Ispod njene punde na tlu
napravi se udubljenje.*

*Tad odvezah svoju mašnu,
ona skide vel sa sebe,
ja opasač s revolverom,
ona jeleke svilene.*

*Niti smilje nit puževi
nisu kože tako lepe,
ni kristali mesečevi
takvim sjajem ne trepere.
Noge njene bežahu mi
kao ribe uplašene,
dopola još uvek hladne
a otpola sasvim vrele.*

*Najlepšim sam od puteva
jezdio te noći cele,
na ždrebici sedefastoj
bez dizgina i opreme.*

*Sad ne mogu ponoviti
stvari koje ona reče,
da obazriv budem pamet
nalaže mi i poštenje.*

*Prljava od poljubaca
i od peska pođe s reke,
a na vetru ljiljani su
potezali sablje bele.*

*Kao pravi Ciganin sam
vladao se celo več,
najzad sam joj poklonio
košaru od svile meke.*

*Ali u nju se ne zaljubih
jer udata ona beše,
a reče da devojka je
kad povedoh je do reke.*

Federico García Lorca

Bipakjandi romni

*E Lidia Kabera-ke
Thaj lakere Kaljake*

Igargjum la dži ki len
pakjajndor čhaj tani,
numa prandimi sine oj.
E Sant Jago-skiri sine rat,
rat arakhibaske vakerdi.
O šturcija pes thargje
kana o fenerija ačhile.
Uzal o palune khera mangljum
sunime brekha lakere te astarav,
so jekfarestar lulundile
sar zumbuli ki mli palma.
šundilo mange ko kanna tadani
oj ekvaš kolosime,
sar taro deš tang čhurika
kotor silka so pes pharavela.
Bizi roš ko kašučarina
dikhljum o kašta kote bojrona,
dži bašela sine o horizonti
taro rikone pali len.

Nakhlem o mamuxa
oglogija, sa o šamako,
teli dresvešori bala lakere
ranlja pes hevjori tikni.
Phravgjum i kravata.
O fstani uljavgja korkori.
Me i kustik phajrardea.
Thaj štarto eleko oj.

Prevedel: Latif Demir

Slovo

*oprosti mi to srečanje
ker sem bolna od starosti
in utrujena od prevelike žalosti
kakor da živim neko drugo življenje
vtkala sem te v vsako pesem
in sleherni dan sem poimenovala po tebi
moja duša je trepetala ko sem te čakala
verjela sem v nekakšno vrnitev
v času sanjanja
zalezel si se v mojo dušo
kakor razbojnik si se vrnil
skozi moja usta kakor da so vrata
in se namestil v moje srce*

Prevedla: Marija Brizani

Jertipe

*jertisar palo malavipe
sar sem phurimava nasvali
thaj hićardi civisarimatar
sargo kaj traiv averutne traesa*

*čhutem tut ande sa jekh đili
thaj sa jekh des alavardem
ćire alavesa
odjava izdravas đikaj ažućravas
inćaravas paćiv ando sa jekh des
đikaj dikhavas sunenca*

*dijan ande mungri ođi
sargo ćormadari
dijan po vudar mungre mujestar
thaj laćhardilan ando ilo*

Gordana Đurić

Ko jabandjiluko

ko jabandjiluko
but sunineja, but rodeja
thaj nisar te arakhe
odova ternipe so mangeja
ko jabandjiluko
jabane sunencar korjardo
cides tut anglo agor
salde hevja nekote kereja
thaj kana dukhala
ko jabandjiluko dujdroma si barder i dukh odoleske iljači nane
dukhala akate, dukhala okote nanipe si sasto dživdipe...
thaj o bar koleste si e dahia kaskoro
tasviri salde dikeja ki arhiva
tu garaveja la thaj
adžikereja te irane la ki
tromali mangli te dadeskiri phuv

Fari Ibraimovski

Na tujem

Na tujem

*bolj sanjaš, bolj moliš
in nikakor ne najdeš
tiste mladosti, ki si je žečiš
na tujem.*

*Tuje sanje sanjaš,
in preden pride tvoj konec,
se narede praznine,
in kadar boli,
je na tujem dvojno;
on za to nima zdravila,
boli tu, boli tam,
manka
življenje v celoti ... celo kamen,
v katerem je zelenje,
gledaš kot sliko samega sebe,
in v arhivu
jo hraniš in čakaš,
da jo vrneš v svobodo,
v svojo novo domovino.*

Prevedel Vinko Ošlak

Kana kamela jekh Rom

Kana kamela jekh Rom

Ko majšilalo ivend e phakšenge

O isthanaripe čhina vel.

Kana kamela jekh Rom

Kuninela i o thanipe e sovavne luludjakoro

Te del len šukar xaberi Kana kamela jekh Rom

E paxonkerde lejorja

Del o dilinipe e dalgengoro.

Ah, kana kamela jekh rrom...

Kujtim Pačaku

Kadar Rom ljubi

Kadar Rom ljubi,
prezimuje lastovke,
prekinja preselitev.
Kadar Rom ljubi,
potrese alejo uspavanega cvetja,
da mu dobro vest.
Kadar Rom ljubi,
zaledenelim potokom
poklanja norost valov.
Eh, kadar Rom ljubi...
Ah, kana kamela jekh Rrom...

Prevedel Vinko Ošlak

E sofrakoro miškuipe

E khine vasta mire dajakere
Katar I detharin keren xumer
Šunel pe e sofrakoro miškuipe.
Idž irati
Miri daj khedindja caknide
Irati o Gadžo andja šutlo thud
Akana si nič amaro
Mangljol šuke ranika te khedas
A dži tadani
I marikli ka učnel pe
Thaj ake pani džal amenge ko muj
Tati si, e naja tharel
A miri daj dikhel amen
Thaj gindinel
Ka ačhol vaj na jekh tikno kotor
Tajsaske.

Mehmed Sakjip

Pripravljanje sofre

*Utrujene roke stare matere
od ranega jutra gnetejo testo.
Čuje se pripravljanje sofre.
Dan prej
je mati nabrala koprive.
Včeraj je Gadžo prinesel kislo mleko.
Zdaj je vrsta na nas.
Treba je nabrati suho vejevje.
A dotlej
bo testo razmesilo,
in že nam voda preplavlja usta.
Vroča je, prsti se lepijo.
Mati pa gleda v nas
in si misli:
Bo le še ostala mrvica
za jutri.*

Prevedel Vinko Ošlak

Romski reki in pregovori – kratek izbor

Ajsi bori lačihi: xal bilondo, phenel londo.

Takšna snaha je dobra, ki jé neslano in reče, da je dobro soljeno.

Akana mukav tut le Devlesa.

Odpuščam te k Bogu (ob pogrebu).

Devlesa araklam tume.

Bog je uredil, da sem te našel.

Devlesa avilan.

Bog te mi je dal.

Gadje Gadjensa, Rom Romensa.

Gadže (neromi) z Gadži, Rom z Romom.

Kon khal but, khal peski bakht.

Kdor veliko je, sne lastno srečo.

Panjale manuša

O monsunja paldingje len e kherendar!
Thaj nikaske na avilo phare thaj na pučlja:
Kote gele e panjale manuša
save so e monsunja paldingje?
Panjale manušen, pani legardja!
Plineskere komore lele o soluho lengoro ane komore!
Thaj khonik na vazdingja po krlo te pučel:
Kote thavdingje e lenja manušenca
pal e hermetikane phandle vudara?
Panjale manušen o pani e bikamipaskoro tasavgja!
E šajna katar o del pile o pani
katar e jakha e panjale manušengo!
Thaj khonik te taflinel pe thaj te phenel:
Sas/sine pani ane jakha e panjalen,
thaj les lendar te pien?
Panjale manuša bizo pani ane jakha ačhile!
Panjale limorja randen sako dive
ane xor derjava e panjalenge!
Thaj khonik lav/vorba/duma jekh te mothovel:
Soske kodobor xor parunen
o čačipe e panjale manušenge?
Jekh dive, kana katar o panjalo andrunalipe biandilem, pučljum man:
Kodobor si bilači i gili e panjalengi,
thaj kadaleske sare adžikeran
e mnosunja te legaren len,
e komore te tasaven len,
e šajna o pani lengere jakhendar te pien thaj limoria te randen e
panjalenge?

Latif Demir

Vodeni ljudje

*Monsuni so jih pregnali iz hiš!
In nihče ni zaječal in vprašal:
Kam so odšli vodni ljudje,
ki so jih pregnali monsuni?
Vodni ljudje, voda jih je odnesla!
Plinske komore so jih zastrupile v taboriščih!
In nihče ni povzdignil glasu, da bi vprašal:
Kam so se iztekle reke ljudi
za hermetično zaprtimi vrati?
Vodeni ljudje, voda sovraštva jih je zastrupila!
Orli z neba so izpili vodo
iz oči vodnih ljudi!
In nihče se ni začudil in vprašal:
So imeli vodo v očeh vodeni ljudje,
in še njo so izpili?
Vodeni ljudje, brez vode v očeh so ostali!
Vodene grobove jim gradijo vsak dan
v globokih morjih!
In nihče ne vpraša:
Zakaj tako globoko zakopavajo
resnico o vodnih ljudeh?
Nekega dne, ko sem se rodil iz vodnega naročaja,
sem se vprašal:
Je res tako slaba pesem vodnih ljudi
in vsi komaj čakajo,
da jih odnesejo monsuni,
da jih zastrupijo komore,
da jim orli izpijejo vodo iz oči,
da jim gradijo grobove?*

Prevedel: Miha Vanič

Asva ano tunjariko

Kana

sa e vaxteske ka sovlargjovav
ano tunjariko upral sa e tunjarikoja,
kana

kefinesa/parne poftanesa man ka pakjaren, phaljencar o poftani ka
garaven, mermeresa man ka učharen, khoru panjesa mange ka
mukhen, šukar lava mange ka phenen, thaj... bisteripasa man ka
khosen ...

me ka rovav.

Me ka rovav,

kana tunjariko upral sa e tunjarikoja
e mirikljane asva
anglo lengere jakha ka garavel.

Ano adava vaxt ...

me ka rovav

mange ... thaj e Romenge.

Ljatif Demir

Solze v mraku

*Ko zaspim za vse čase
v mraku vseh mrakov,
ko me zavijejo v belo odejo,
me z deskami ogradijo,
me v zemljo zakopljejo,
me z marmorjem pokrijejo,
mi pustijo vrč vode,
povedo lepo besedo o meni
in me izbrišejo s pozabo,
bom jokal.*

*Jokal bom,
ko mrak vseh mrakov
bo biserne solze skril
pred njihovimi očmi.*

*Takrat,
takrat bom jokal zase
in za Rome.*

Prevedel: Miha Vanič

Krvave suze

(kako su nas kažnjavali Nijemci 1943. i 1944).

*Oh, dragi narode
Ne volim da se sjećam na veliku nesreću
srce mi postaje vrisak i led...
Ali ja pjevam, moram da pjevam, jer ljudi tame žele rat.
Neka se čuje neka se zna kako užas sija.
Bog nas čuva
Od velike nesreće, od iskušenja, od suza krvi.
A kolika je patnja
malog jevrejskog dječaka,
koliko boli u srcu ciganske majke
na licu čeda njenog.
U šumi, nema vode, ni vatre.
Nema šatora, da skriješ glavu, a glad ko duga.
Ne smiješ da pališ vatru,
Dim postaje izdajnik, doziva Nijemca.
Kako živjeti?
Djeca su ko rosa, gola i bosa, a zima duga, duga.
Vojnik nam dolazi noću, nosim loše vijesti, veli.
Ubijaju sve Cigane.*

Nikome ni riječi, kaže,
 i ja sam crni Ciganin.
 Neka vas Bog blagoslovi, kaže, zagrli nas i nestane.
 Mi bježimo daleko, daleko, ulazimo u utrobu šume.
 Čitavo cigansko pleme, stotinka duša.
 U tmurnoj šumi neka druga zora se budi.
 Sve smo izgubili, ni kola ni konja nema.
 Ptice i djeca rano se bude.
 Rječica pjeva, raduje se zori.
 Djeca idu da love ribu, voda brigu da odnese, nesreća koja nas snađe
 samo Bog vidi.
 Moja je pjesma tužna, ko može znati ono što osjeća moje jadno srce?
 Oh! Ja sam nesrećna
 ronim krvave suze: dvanaest iz moje čerge ubili su Nijemci.
 Glad nas jede, nesanica mori, zaspimo širom otvorenih očiju.
 Veliko je nebo, dugi su putevi zvijezda.
 Svjetlost luta kao i moja pjesma.
 O mala zvijezdo kad dođe zora, ti porasteš, svjetlost tvoja postaje
 stvarnost.

OSLIJEPI OČI NIJEMCIMA

Navedi ih na krivi put, skreni ih sa puta,
 DA BI JEDNO JEVREJSKO DIJETE MOGLO DA ŽIVI
 DA BI JEDNO CIGANSKO DIJETE MOGLO DA ŽIVI.

Bronislava Vajs Papuša

Ratvale jasva

(so pal Sasenθām gilām apre Wolyń 43 aj 44 berša)

Ach, mire lače manuša'le!
 Na kamel pes manqe xira cira te lipërav,
 o 'gi miro nasvalo,
 kamel sigo te rovel.

Ne, so te kerel? Trebi te bagal
xira manušenqe, kaj mariben kamen.
Nek zänen sare mišto.
Na de, Devla! Nikonesqe,
and-o mariben te zivel,
and-e bida bari I jasvin ratvali.
So nakhläs éorrorro 'gi,
zutitko éhavorro,
rromane éhavorrençza rromni!
Ax, gili, gili tu tugani,
sar phuv bi khamesqri.
Ada xira apr-o sundal, so mariben isi,
pre' manušenθar masa 'zdran, citron
aj 'gi rovel ratvale jasvença,
nikon na zänel, kaj si lesqe manuša...

And-eveša bi panësqro, bi jagaqro, bokh bari.
Kaj te soven e éhavorre? Šatra nami.
Jag te xačkërel rati našti,
Thuv diveše Saseñqe del hadini.
Sär te žives éhavorrença and-o jevend baro?
Sare pinrange,
Sare, sare and-o foro Włodzimierz mekhle.
Sär amen kamdle Sasi te mudaren,
Angäl phendle phari buti te keres.
Jekh Säso rati k-e Rroma peläs:
-Soś me tumenqe nalaćho phenäva,
' Daje rati kamen tumen te mudaren,
niknesqe na phenen,
me som Rrom kalo,
rat ratesθär ćaćuno!
Nek del tumenqe mro Devel baxt bari
And-o veš kalo.

Bronislava Vajs Papuša

Zumava te traiv

Pe kadaja rjat čaljaravama čeraenca
rjačava mataravama učhalinava
thaj či pharosaravama
pala o traisaripe
thaj či rovava
se mungre bibahtalimatar.

Dikhava sunenca po šukaripe
džungavavama rupune detharinava
khamipe khosela jasvin jakhatar
thaj sar te g'adiv pe tute?

Te bijanelape mungo odjalipe
Zumavava te traiv.

Gordana Djuric

Skušala bom živeti

*to noč se nahranim z zvezdami,
in to noč se opijem z mesečino,
in ne bom se žalostila
za življenjem, ki mi pohaja.
Brez joka
nad svojo nesrečo.
Sanjala bom lepoto,
in prebudim se v srebrni zarji,
svetloba mi z lica obriše solze;
a kako naj mislim nate?
Če porodi se radost v meni.
Bom skušala živeti.*

Prevedel: Vinko Ošlak

Suno

Aves čorjalune andemunge sune
A tut khonik či akharda.
Kames te čores kotor sunestar,
Sar te tradav tut mandar?

Kamav te boldavma korkori mande.
Bandardilem e traestar,
Džikaj vazde rodavas tut sar
Čojralunipe dikhavimatar.

Tradema poloče e thanestar,
Vi korkori našav,
Kaj počivali sem veresave
Dumutne vrjamaske.

Gordana Djuric

Sanje

*Skrivnosten stopaš v moje sanje.
Nisi povabljen.
Hočeš ukrasti košček mojih sanj,
kako naj te odpravim od sebe?*

*Sama k sebi se vračam.
Razbolela sem se od življenja,
ko sem te neprestano iskala,
kakor skrivnostna videnja.*

*Počasi me odganjajo z mojega mesta,
a je najbolje, da sama odidem,
saj sem vendar oddana
nekemu davnemu trenutku.*

Prevedel: Vinko Ošlak

Pana jek drumo

O ilo rovel ka černjol
Beršemca perel o pharipe ko čekat
Mle damarja jek po jek merena
Našti adičerena so na ulo pana
I javin mande bi bahtali
Bi bahtalo o than o dive
Batinde o pre ko čika
O muj pherdilo pošik

Mle kana phandlilje rojbastar
Korjardana e phuvjako thuv
Pana jek drumo anglo mande
Paše aljum
Našti te našav lestar

Mehmet Sačip

Pot

*In razleti se srce od jokanja,
saj breme teh let mi seda na čelo,
in le čemu mi živci mrejo počasi.*

*Ko ne dočakam stvari, ki še niso bile,
nesrečno je to moje jutro,
nesrečna sta kraj in ta dan.
Vse težje se noge premikajo v blatu,
pesek si najde svoj prostor v ustih.*

*Ko vid še ostaja v klasu,
v ušesih še vedno vihari od vpitja,
in znova pred mano je pot,
le tako je težko še dalje hoditi,
ne smem se ustaviti.*

Prevedel: Vinko Ošlak

Dive ulajbase

Iranen mle grasta uduri kotar aljan manca
Dan ten a bistren o drumo
Te mangljen đan pana dajek hapi angje
Ko devleso lačipe đan kote nane maribe

Bizo mande kaj mangrena đan
Me našti
Phuriljum haljema o berša
Dukhana me vasta o dizginja ičerav
Đan tumen me grasta ki vevi lumja

Akija na hine ni mange ni tumenge
Strevisajlje amare dive ulavdepe amender
Avdive amen ka ulavamen maškaro amende
Čhindilje mle čanga a tumare pana zoralje
Randen lenca jek kotor than akija phuv

Te irandən dejek drom akatar
Ka đanen kote ačhađenma
A te lergađema o bare panja
Ma akošen e devlje ov adahar mangja.

Mehmet Sačip

Slovo

*Vrnite se konji moji,
tam od koder smo prispeli skupaj,
stopajte, dokler poti ne zabite,
naredite še korak naprej.
Pojdite v božji raj,
tam brez mene ni vam smrti;
pojdite, kamor že vas vleče,
jaz ne morem več.
Roke mlahave ne morejo doseči uzde;*

*pojđite konji moji v novi svet!
Ta je bil zlagan za vsakega od nas,
danes jemljemo slovo,
kolena mi popuščajo,
a vaša polna so naprej moči.
Odkopljite s kopiti malo zemlje,
lažje pač me boste našli.
Ne preklinjajte, boga.
Če me odplavijo velike vode.*

Prevedel: Vinko Ošlak

Ko ne morem spati sam
*kaj naj delam, siromak,
ko ne morem spati sam.
Oj, le-le, le-le, deklica,
ko ne morem spati sam.
Položi svojo glavo na mojo
ker ne morem spati,
čuj, dekle, poslušaj,
oče tvoj umira.
Če umre, pa naj umre,
jaz pa plešem kolo.*

Prevedel: Vinko Ošlak

Našti sovav korkore
*So kačerav čhorori
našti sovav korkore
oj, lele, lele čxajore
našti sovav korkore
txo čo šero po moro
našti sovav korkore
ašun čxajo, ašun br
čo da doro ka merel
te merele mek merel
me morkolo kxa čelav.*

Romska ljudska pesem

Suita Romani

Alegrija man mukhljan man,
mukhljan man,
nađžanav kaj te rodav tu,
kaj te mangav tu. Sabalje sar uštava,

sabalje sar uštava,
o davuljja bašaljena,
avri zefko o narodo kerena.
Phrav o udara romnije,
phrav o udara romnije,
avrijal amen te dikha,
o davulja bašaljena, --- sare kheljena.
Ava roma te dikhe,
Ava roma te dikhe,
amari čhaj kelela,
o davulja bašaljena, --- zefko kerela.

Imer Traja Brizani

Suita Romani

*Alegrija me je zapustila!
Ne vem, kje naj te iščem
in kje naj te dobim.*

*Zjutraj, ko se zbudim,
godci igrajo in vsi rajajo.
Žena, odpri vrata,
naj vidimo, kaj se zunaj godi.
Godci igrajo in vsi rajajo.
Pridi, mož, poglej – naša hči Alegrija pleše!
Godci igrajo in vsi rajajo.*

Prevedel: Miha Vanič

Bi kheresko bi limoresko

O - o – o lele mange sajek
O - o - o joj dade morejana
Tu bi limoresko
Amen bi kheresko
Te avas e balvalake po phurdipe
e themese po khandipe

Kaj maj
Džikaj maj

O – o – o joj dade guglijena
Pe savo bar te ačhav
Katar tut te akharav
Phanglo si amenge o del
E phuv sargo kaj ćuci si
Bi khanikasko
Kaj maj
Džikaj maj

Kon pašavol
Kon duravol
Maškar e hasarde droma trajimase

Rajko Djrić

Bbrez doma, brez groba

*O-joj, o-joj meni brez konca,
o-joj, o-joj, oče moj.
Ti brez groba,
mi brez doma,
smo vetrovom izročeni
in za svet odvržen robec.*

*Kam naj gremo,
koliko je še pred nami;
o-joj, o-joj, ti mati mila,
kje je kamen, da na njem bi mogel stati,
od kje te morem poklicati?*

*Nebo nam je zaprto,
zemlja pusta, brez človeka,
vse tako se nam dozdeva.*

*Kam naj gremo,
koliko je še pred nami;
kdo je bližje,
kdo je dalje,
Na brezpotju bistvovanja?*

Prevedel Vinko Ošlak

Rešitev vidim

Ljudstvo Roma je eno zadnjih ljudstev na tem svetu, ki tudi v vsakdanjem smislu še deloma živi na nomadski način. Vedno manj, a vendarle še. Zato je že samo s tem, da obstaja, trajni izziv vsem drugim, ki so se rodili v kajnitski mestni civilizaciji in jo za svojo tudi sprejemajo. Tudi če sodobni kajnit nima več skrbno obdelanega polja, za katerega pridelek bi se moral bati, in tudi če Romi ne pridejo s kako veliko čredo živali, ki bi poteptale in popasle obdelano polje, v globini še vedno ostaja in se odziva ista nelagodnost, isti strah pred tem, da bi nomad s svojo čredo uničil polje in njegov pridelek. Ta refleks se ne sproža samo ob Romih kot ljudstvu, ki je deloma še ohranilo nekaj nomadskih navad, pač pa tudi ob vseh drugih posameznikih, ki v kakršnem koli smislu izražajo kaj nomadskega. Predvsem dve kategoriji sta tu všteti: resnični umetniki in resnični kristjani. Umetnik je namreč nomad, celo bolj nomad, kakor pa tisti, ki podira svoj šotor in se venomer seli iz kraja v kraj, s svojo družino in s svojimi živalmi. Umetnik je samo tedaj zares lahko umetnik, če se ne pusti vezati na nič stalnega in čvrstega, če ni naredil kompromisa s civilizacijo, kakršno je zasnoval Kajn. In pravi kristjan ni zaskrbljen, kaj bo jedel in kaj bo oblačil in kje bo spal in prebival, saj mu je njegov Učitelj povedal, da je to Gospodova skrb. Kristjan naj skrbi za ljubezen in za rast Božjega kraljestva, vse drugo pa mu bo navrženo. In kristjan, če je čisto zaresen, svojih sorodnikov ne vidi predvsem v krvnih sorodnikih, bodisi v družinskem, rodovnem ali vsenarodnem obsegu, temveč v tistih ljudeh kjer koli po svetu, ki v enakem smislu izpolnjujejo Božjo voljo. Zato se ob pogledu na resničnega umetnika in resničnega kristjana v ljudeh tega sveta, kajnitih, sproža enaka reakcija, enaka nestrpnost in napadalnost, ki kdaj seže do preganjanja in ubijanja.

Mnogi so hoteli Romom "pomagati", da bi se ti rešili iz začaranega kroga odklanjanja. Ker niso razumeli vzrokov za vedenje tako pri Romih, kakor tudi pri drugih narodih in ljudstvih, s katerimi so prihajali Romi v stik, so v dobri veri skušali Romom odvzeti prav tisti

del njihove narave, ki je pri njih najdragocenejši: njihovo svobodo, njihovo nevezanost na prostor in trdne strukture, njihovo nomadstvo. Skušali so jih na silo "prilagoditi" okolju, dodeljevali so jim stanovanja in dajali delovna mesta, potem pa so se razočarani zgražali nad "nehvaležnostjo" Romov, ki tega velikega in tako dobro mišljenega darila niso znali prav sprejeti in so nazadnje spet končali v svojem značilnem svetu. Tudi veliki vladarji so zapadali tej zmoti, od Marije Terezije do maršala Tita – in tudi današnje demokratične oblasti najbrž ne ravnajo bistveno drugače.

Slovinci so veliki strokovnjaki, kadar gre za njihove narodnostne in jezikovne pravice zunaj njihovega oblastnega področja. V Avstriji, Italiji, na Madžarskem – na Hrvaškem, kjer živi največ Slovencev, po čudni logiki še ne zahtevajo javne rabe slovenščine, od sodišč do krajevnih oznak. Vse to je lepo in prav. Lepo in prav pa bi bilo, ko bi Slovenci to svoje znanje in hotenje uporabili tudi doma, kjer so sami v položaju "večinskega naroda". Pri Italijanih in Madžarih jim to tudi uspeva. Nemce so najprej iztrebili fizično, kakor celo nacisti niso iztrebili Slovencev na Koroškem in fašisti ne Slovencev na Primorskem, sedaj pa jih poskušajo iztrebiti še kulturno in duhovno, ko preprosto zanikujejo njihov obstoj in vztrajajo pri tim. "avnojskih sklepah", ki so bili čisti primer rasizma, s čimer se še vedno štejejo za del nekdanje Jugoslavije. Z Romi, ki so, če izvzamem pripadnike narodov, s katerimi smo nekoč živeli v skupni državi in veljajo danes v Sloveniji za tujce, najbrž najštevilnejša neslovenska narodna skupnost v Sloveniji, in so v tej deželi nastanjeni že stoletja, pa je v veljavi nekaka vmesna rešitev, ki je globoko pod ravniyo ureditve za Italijane in Madžare in nekaj nad ravniyo, ki velja za Nemce, Srbe, Hrvate, Bosance in druge iz nekdanje Jugoslavije. Predvsem Slovincem še ni prišlo na misel, da Romom niso veliko pomagali, če so jih silili v slovenske šole, niso pa jim omogočili pouka v njihovem jeziku romanés.

Rešitev vidim, kakor sem že nakazal, v sintezi duhovnega nomadstva in fizične urbanosti. Rom se bo moral naučiti živeti svoje nomadstvo

tako, da pri tem ne bo ogrožal urbanih pridobitev in ureditev ljudstva, v katerega sosesčini živi; Slovenec, Avstrijec, Madžar ali kdo drug pa se bo moral naučiti živeti svojo urbanost tako, da pri tem ne bo ogrožal nomadskega duha Romov, umetnikov, kristjanov in drugih, ki se tej skupini pridružujejo. To je mogoče urediti le tako, da tako Rom, kakor tudi njegov sosed, recimo Slovenec, začneta privzemati obe naravi: nomadsko in urbano; nomadsko v duhu, kjer je produktivna in neškodljiva, urbano v vsakdanji življenjski praksi, ker je samo ta v danih okoliščinah mogoča. Rom naj se torej ne trudi biti manj Rom, manj nomad – le svojemu nomadstvu naj da duhovno razsežnost, na ravni vsakdanjega življenja pa naj svoji naravi doda še pridobitve urbanega sveta. In Slovenec naj si ne prizadeva, da bi bil manj Slovenec, manj urbaniziran – le gleda naj, da s svojo urbanostjo ne bo zabetoniral vsega zelenega, nenačrtovanega, spontanega, nepredvidljivega, nezanesljivega, vprašljivega, nomadskega. Svoji urbani naravi naj doda iz duhovnega nomadstva, ki se ga lahko nauči pri svojem doslej zanj včasih ali tudi pogosto nadležnem sosеду Romu!

A ta knjiga govori o nečem, kar ni odvisno od politične, gospodarske, znanstvene, celo kulturne ravni kakega naroda. Narod, ki ima elementarne težave s hrano, obleko in streho and glavo, ne more dosegati drugih narodov v vsem tem, čemur včasih preveč površno rečemo „civilizacija“, čeprav se večina ne spominja pravega, namreč rimskega pomena te latinske besede. Obstaja pa paradoks, ki „krši“ vsa običajna pričakovanja in vse dogovorjene mere in kriterije – in to je prav vsebina te knjige: poezija! Dokler romski rodovi in plemena ne postanejo narod, dokler se torej ne dogovorijo za skupen standardiziran knjižni jezik, kakor so to pri Slovencih v 16. stoletju uredili reči slovenski protestanti; dokler v ta skupni in v vseh pogledih urejeni jezik ne prevedejo Biblije iz izvirnih jezikov, kar je bil vsaj na evropskih in ameriških tleh nekakšen zrelostni izpit vsakega naroda in narodnega knjižnega jezika, tako dolgo iz teh rodov in njihovih krajevnih različic sicer iste osnove indijskega „nečaka“ slovitega sanskrta ne moremo pričakovati velike pripovedne, dramske,

esejistične, znanstvene, pravne literature. Nič od tega jim ni načelno nedostopno in nedosegljivo, le da je najprej treba narediti „domačo nalogo“ jezikovne in narodne zedinitve in civilne ureditve. Kljub temu pa tudi ti rodovi niso brez nečesa res velikega, ki je primerljivo tudi z največjimi dosežki velikih narodov, namreč brez čudovite poezije, ki jo omejuje le še eno: jezikovna neurejenost in tako needinost. Svojim romskim prijateljem ne morem želeči – poleg tiste prve in največje želje, ki pa se ne nanaša na noben poseben narod, tudi na mojega ne, ampak na vsakega človeka pod nebom – boljšega, kakor pa, da sami spoznajo, kako velik zaklad hranijo, in se odločijo, da ga spoštljivo položijo v posodo, ki ne bo iz lahko drobljive in komaj pečene gline. Ob tej priložnosti se s hvaležnostjo spominjam slovenskega pesnika Ivana Minattija (1924-2012), ki je Slovence že v daljnem letu 1959 v knjigi *Ciganska poezija* kot prevajalec seznanil s tem besednim zakladom v izdaji Cankarjeve založbe. Naj bi ta knjižica spodbudila ponatis tiste čudovite zbirke ciganske poezije, pospremljene z vsem, kar je mogoče danes več in bolje vedeti o ljudstvu, iz katerega ta velika poezija prihaja.

Vinko Ošlak

AVTORJEVA BESEDA

Noben narod se ni kot narod rodil ali se tak nenadoma pojavil v zgodovini. Vsi narodi, večji in manjši, najstarejši in ti, ki jih poznamo danes, so začeli rasti in dozorevati v stanje, ki mu upravičeno moremo reči »narod« v postopnem prehajanju od širše družine, prek plemen in rodov do najvišje identitetne stopnje, ki ji pravimo »narod«. Več družin se more zbrati v pleme, če med seboj z veseljem in ljubeznijo ugotavljajo sorodnost v bistvenih podobnostih in skupnih rečeh: govoru, pesmih, lepih in dobrih običajih, enakih moralnih predstavah. Več plemen se more zbrati v širšo skupnost rodu, če ugotavljajo in si v veselju priznavajo enake podobnosti in sorodnosti, vendar na višji stopnji, kakor je bilo to na ravni posameznih družin, ki so postale pleme. In nazadnje, rodovi – in na tej stopnji smo danes Romi ali Cigani, kakor so bili na podobni stopnji pred nekaj stoletji še vsi današnji evropski narodi – ugotovijo in si med seboj v veselju in ljubečem občutju priznajo toliko in tako bistvenih podobnosti in sorodnosti, da lahko postanejo najvišja identitetna skupnost, namreč poseben narod med drugimi narodi sveta. Glavni in nepogrešljivi orodji za zlitje v tako skupnost pa sta skupen narodni, torej nadnarečni jezik in zgodovinska zavest, ki ne sme temeljiti na mitologiji in lažeh, kar nujno vodi v nacionalizem in rasizem, pač pa na dejstvih, ki jih je mogoče znanstveno in nepristransko ugotoviti, ne glede, ali se moremo s temi dejstvi ponašati in si jih postavljati za zgled, ali pa se jim moramo sramovati in svoj naraščaj opozarjati, naj takih reči ne ponavlja. Poštenost do lastne zgodovine je mogoče doseči samo, če imamo trdno vero v enega Boga, ki nas take poštenosti uči. Kdor ne priznava velikega in poslednjega Sodnika, ki bo sodil vsem ljudem in vsem narodom, tudi ne more spoštovati njegovih in prav tako ne človeških zakonov. Da pa bi mogli brati in razumeti besedo tega Sodnika, ki je obenem tudi Odrešenik za tiste, ki ga sprejemajo, torej njegovo *Sveto pismo*, moramo iz svojih narečij, kakor so to pred nami naredili vsi evropski narodi, sestaviti skupen, visoko razvit knjižni ciganski jezik, vanj prevesti Božjo besedo – in s tem zgodovinskim in duhovnim aktom šele postanemo narod v polnem pomenu tega visokega naslova. Ta knjižica hoče po učinku pesništva, v katerem smo že dosegli raven narodnega obstoja, spodbuditi tako usmeritev, katere žalostna alternativa je naše izumrtje z obličja zemlje.

Imer Traja Brizani

Viri:

Tihomir Vukanović: Romi (Cigani) v Jugoslaviji)
August F. Pott: Die Zigeuner in Europa und Asien, Halle, Heynemann
1844-45 ; David MacRitchie: Accounts of the Gypsies of India, 1886
New Society Publications, Delhi, India
Rajko Đurić: Seoba Roma
N. Kuret, Ciganske pravljice MK, Ljubljana 1995
Arhiv - Romsko društvo Amala
R.D.Amala
Brizani & Sons Production

Zahvala:

Zahvaljujem se vsem, ki so mi kakorkoli pomagali pri izdaji knjige,:
Romska poezija iz bogate zakladnice Romov in skupine Amala
skladatelja Imera Traje Brizanija

Zahvala Ministrstvu za kulturo RS, in službi za kulturne raznolikosti
in človekove pravice, in seveda svoji družini.

Fotografije je prispevalo:
Arhiv - R.D.Amala
Brizani & Sons Production

KAZALO

Uvod.....	5	Vodeni ljudi.....	43
Romski jezik	6	Asva ano tunjariko - Suze u mraku.....	45
Abeceda.....	7	Krvave suze.....	46
Nekaj iz romskega besedišča	8	Ratvale jasva	47
Dnevi v tednu / E kurkesere dive	12	Zumava te traiv - Skušala bom živeti	49
Letni časi/ Beršerske vaktja	12	Suno – Sanje	50
Meseci v letu / Masekongore anava.....	12	Pana jek drumo – Pot	51
Romi v literature	13	Dive ulajbase – Slovo	52
Legende in bajke (Purane thaj paramiči)	14	Ko ne morem spati sam-Našti sovav korkore ..	53
Romska poezija.....	15	Suita Romani	54
Romi in glasba	16	Brez doma, brez groba--Bi kheresko bi	
Suno – San	18	limoresko	55
Bršim rovela - Jesenska elegija.....	19	Rešitev vidim (Vinko Ošlak)	57
Čhajorije, šukarije – Punčka zala.....	20	Avtorjeva beseda.....	61
Djelem, djelem – notno gradivo.....	21	Viri	62
Đelem, đelem - Hodil sem	22	Zahvala.....	62
Mi daj man mukhlja - notno gradivo	23		
Mi daj man mukhlja - Mati me je zapustila ..	24		
Romano dive (erdelezi) - Romski dan	25		
Ušti, ušti baba - Vstani, vstani, otec moj	26		
Kaperav, kauštav - Pada, se dviga.....	27		
Parne javinja - Bela svetnica.....	28		
Tu ... - Ti... ..	29		
I dar phagela i bar - Strah premaga kamen ...	30		
Prasta grasta - Dirjaj konj	31		
Romansa O Luni	32		
Romansa baš i luna, luna	33		
Bipakjandi romni	36		
Jertipe – Slovo.....	37		
Romski reki in pregovori – kratek izbor	42		
Panjale manuša.....	43		

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.214.58-1

BRIZANI, Imer Traja

Romska poezija iz bogate zakladnice Romov in skupine Amala skladatelja Imera Traje Brizani-
nija / Imer Brizani-Traja. - Ljubljana : Romsko društvo Amala, 2022

ISBN 978-961-95947-0-4

COBISS.SI-ID 122529283